

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA ELEMENTAR MATEMATIK
TASAVVURLARNI SHAKLLANTIRISHDA TARBIYACHINING NUTQI.**

T.Yu.Ahmedov

UrDU Pedagogika fakulteti

“Maktabgacha ta’lim metodikasi” kafedrasi o’qituvchisi,

M.N.Otajonova

UrDU, Pedagogika fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya: *Maktabgacha yoshdagi bolalarda elementar matematik tasavvurlarni rivojlantirish uchun turli xil metod, didaktik o’yinlardan foydalaniladi. Dastlabki matematik tushunchalarni bolalarga o’rgatishda og’zaki, ko’rgazmali, suhbat metodlaridan foydalaniladi.*

Kalit so’zlar: *Elementar matematika, metod, didaktik o’yin, og’zaki metod, ko’rgazmali metod, suhbat metodi, son – sanoq, tenglik, tengsizlik, nutqiy madaniyat, miqdor, o’lcham, geometrik figura, kattalik.*

Abstract: *Different methods and didactic games are used for the development of elementary mathematical ideas in preschool children. Oral, visual, conversational methods are used to teach children basic mathematical concepts.*

Key words: *Elementary mathematics, method, didactic game, oral method, visual method, conversation method, number - count, equality, inequality, speech culture, quantity, size, geometric figure, size.*

Аннотация: *Для развития элементарных математических представлений у дошкольников используются различные методы и дидактические игры. Для обучения детей основным математическим понятиям используются устные, наглядные, разговорные методы.*

Ключевые слова: *Элементарная математика, метод, дидактическая игра, устный метод, наглядный метод, разговорный метод, число - счет, равенство, неравенство, культура речи, количество, размер, геометрическая фигура, размер.*

O’qituvchi – tarbiyachi bolalarga zamonaviy bilim berish uchun, avvalo, murrabbiyning o’zi chuqur bilimga ega bo’lishi kerak. Bolalarning nutq madaniyati pedagogning (va boshqa kattalarning) nutq madaniyatiga bevosita bog’liq bo’ladi. Bolalarda elementar matematik tasavvurlarni shakllantirishda tarbiyachi o’qitishning har xil usullarini - amaliy, ko’rsatmali, og’zaki, o’yin metodlaridan foydalanadi. Metodni tanlashda har bir bolaning yosh va individual xususiyatlari, ruhiy psixologik holati, zarur didaktik vositalarning mavjudligi va boshqalar hisobga olinadi. Tarbiyachi metod va usullarni asosli tanlashiga, har biridan aniq holda va ulardan ratsional foydalanishga doimo e’tibor berib turishi quyidagilarni ta’minlaydi:

- elementar matematik tasavvurlarning muvaffaqiyatli shakllanishi va ularning bolalar nutqida aks ettirilishi;

- tenglik va tengsizlik munosabatlarini (buyumni soni, o'lchami, shakli bo'yicha) idrok qilish va ajratish, natijaviy munosabatlar (o'lchami yoki soni bo'yicha orttirish yoki, kamaytirish)ni, analiz qilinayotgan ob'ektlarning miqdori, shakli, kattaligini umumiy belgi sifatida ajratish, aloqa va bog'lanishlarini aniqlash malakasi;

- bolalar o'zlashtirgan amaliy ish usullari (masalan, qarshi qo'yish, sanash, o'lchash bilan taqqoslash)ni yangi sharoitlarda qo'llashga yo'naltirish va mazkur vaziyatda ahamiyatga ega bo'lgan belgilar, xossalari, bog'lanishlarni aniqlash, topishning amaliy usullarini mustaqil izlashga yo'naltirish. Bolalar bu davrda o'rgangan yoki bilgan narsalarini o'zlari mustaqil bajarishga oshiqadilar. Shuning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida tarbiyachilar mashg'ulot jarayonini turli xil metodlar va qiziqarli didaktik o'yinlar orqali amalga oshirishni ma'qul ko'radilar. O'yin shart-sharoitlarida belgilarning tartibi, almashinib kelish qonuniyatini, umumiy xossalarni topishni o'rgatish mumkin. Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish mashg'ulotlari maktabgacha yoshdagi barcha guruh bolalarida olib boriladi. Kichik guruhlarda haftasiga 1 marta, o'rta guruh bolalarida haftasiga 1 marta, katta guruhlarda haftasiga 2 marta, tayyorlov guruhlari haftasiga 2 marta mashg'ulot jarayonlari o'tkaziladi.

Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirishda amaliy metod yetakchi metod hisoblanadi. Uning mohiyati bolalarning buyumlar yoki ularning o'rnini bosuvchilar (tasvirlar, grafik rasmlar, modellar va h. k.) bilan ishlashning jiddiy aniqlangan usullarini o'zlashtirishga yo'naltirilgan amaliy faoliyatlarini tashkil qilishdan iborat. Elementar matematik tasavvurlarni shakllantirishda amaliy usulning xarakterli xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- aqliy faoliyat uchun asos bo'ladigan har xil amaliy ishlarni bajarish;
- didaktik materiallardan keng foydalanish;
- didaktik materiallar bilan amaliy ishlash natijasi sifatida tasavvurlarning paydo bo'lishi;
- eng elementar usulda sanash, o'lchash va hisoblash ko'nikmalarini hosil qilish;
- turmush, o'yinda, mehnatda, ya'ni faoliyatning har xil turlarida shakllangan tasavvur va o'zlashtirilgan harakatlardan keng foydalanish.

Mazkur usul maxsus mashqlardan foydalanishni nazarda tutadi. Bu mashqlarni ko'rsatish uchun belgilangan material shaklida, tashkil qilinishi yoki tarqatma material bilan mustaqil ish ko'rinishida topshiriq shaklida berilishi mumkin. Bunday mashg'ulot jarayonida bolalar uchun eng avvalo tarbiyaching so'zlari va tushuntirayotgan narsa yoki predmetning izohiga alohida e'tiborga moyildir. Chunki ma'lumot qanchalik aniq va sodda, tushunarli bo'lsa, bolalar shuncha ko'p o'zlashtirib oladilar.

Barcha yoshdagi guruhlarda bajariladigan mashqlar o'yin elementlari kichik guruhda - syurpriz moment ko'rinishida, o'xshash harakatlar, ertak qahramoni va (hokazo) dan iborat bo'ladi. Katta guruhlarda bunday mashqlar izlanish, musobaqa xarakterini oladi. Mashqlar bolalarning yoshiga qarab asta-sekin qiyinlashtirila

boriladi. Ular bir necha bo'g'inlarda tashkil topadi. O'quv-bilish mazmuniga oid o'yin-mashqlar muammo shaklida emas, ko'pchilik hollarda ularni bajarish uchun tasavvur bo'yicha harakat qilish, topqirlikni namoyish qilish, aqllilikni ko'rsatish talab qilinadi. Chunonchi, tarbiyachi kichik guruhdagi bolalardan har qaysi quyovni sabzi bilan siylashni taklif qiladi; katta guruhdagi bolalardan esa, doskaga osib qo'yilgan kartochkadagi doirachalar nechtaligini aytishni, guruh xonasidan xuddi shuncha buyum topishni, kartochkadagi doiralar miqdori bilan guruhdagi buyumlar miqdori teng ekanini isbotlashni taklif qiladi. Agar birinchi holda mashq shartli ajratilgan bitta bo'g'indan iborat bo'lsa, ikkinchi holda 3 ta bo'g'indan iborat bo'ladi. Kompleks mashqlar eng samaralidir, chunki, ular dasturning har xil bo'limlariga doir masalalarni bir vaqtda bir-biri bilan birga hal qilish imkonini beradi. Masalan, "Geometrik figuralar", "Kattalik", "Miqdor va sanoq" bo'limlariga oid masalalarni bir vaqtda hal qilish imkonini, beradi. Bu xil mashqlar mashg'ulotlarning foydali ish koeffitsiyentini oshiradi.

Bolalar bog'chasida bunday xildagi mashqlar (ya'ni bir xil maqsadni ko'zlovchi va bir ma'noda amalga oshiriluvchi mashqlardan) keng foydalaniladi, bunday mashqlar tufayli zarur faoliyat usullari bajariladi: sanoqni, o'lchashni, eng sodda hisoblashni egallash amalga oshiriladi.

Xulosa.

Tarbiyachi maktabgacha yoshdagi bolalarga tabiat, jamiyat hodisalari, kattalarning mehnati haqida boshlang'ich bilim va tushunchalar beradi, ularga madaniy axloq, o'z tengdoshlari va kattalar bilan madaniyatli munosabatda bo'lish, yaxshilik, haqiqatgo'ylik, adolat, jasurlik, kamtarinlik, kattalarga hurmat bilan qarash, tabiatga qiziqish, kuzatuvchanlik, o'simlik va hayvonlarga g'amxo'rlik bilan qarash, mehnatsevarlik, kattalarning mehnati natijalarini asrab-avaylash kabi axloqiy sifatlarni tarbiyalaydi. O'qituvchi - tarbiyachi bolalarimizga zamonaviy bilim berish uchun, avvalo, murabbiyning o'zi chuqur bilimga ega bo'lishi kerak. Bolalar nutq madaniyatining rivojlanishi pedagogning (va boshqa kattalarning) nutq madaniyatiga bevosita bog'liq bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bikbayeva N.U., Ibragimova Z.I., Qosimova X.I. «Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda elementar matematik tasavvurlarni shakllantirish» T. «O'qituvchi»1995 y.
2. Ilk qadam dasturi, T., 2020 y.
3. Babayeva. D. R. Nutq o'stirish nazariyasi va texnologiyasi. Tosh. 2018-y.

Internet saytlari.

1. www. tdpu. uz.
2. www. pedagog. uz.